

MUOMALA MADANIYATI VA UNING JAMOYATDAGI O'RNI

Sharifov Boburmirzoshox Alishervich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili 2-bosqich talabasi

E-mail: sharifovbobur607@gmail.com

Jaborova Subxida Abdulayevna

Ilmiy rahbar: Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

"Xorijiy til va adabiyoti" kafedrasi katta o'qituvchisi (PhD)

E-mail: Jabborovasubxida@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14966491>

Annotatsiya

Muomala madaniyati insonlar o'rtasidagi muloqot jarayonining asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, jamiyatning ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada muomala madaniyatining mohiyati, uning ahamiyati, shakllanish omillari va inson hayotidagi roli haqida batafsil ma'lumot beriladi. Shuningdek, samarali muloqot yuritishning asosiy tamoyillari va muammolari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Muomala madaniyati, Hurmat va xushmuomalalik, Samimiylik va ochiqlik, Tinglash madaniyati, Adolat va halollik, Bag'rikenglik, O'zaro tushunish, Nutq madaniyati, Muloqot etikasi, Jamiyatda muloqot.

Kirish

Jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri insonlar o'rtasidagi muomala madaniyatidir. Muomala – bu insonlarning bir-biri bilan axborot almashish, fikr bildirish va munosabat o'rnatish jarayoni bo'lib, uning sifati jamiyatning rivojlanish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bugungi globallashtirilgan dunyoda muomala madaniyatining ahamiyati yanada ortib bormoqda. O'zaro hurmat, to'g'ri so'zlash va tinglash qobiliyati, turli madaniyatlar bilan muloqot qila olish ko'nikmalari muvaffaqiyat kaliti hisoblanadi.

Muomala madaniyatining asosiy tamoyillari

Muomala madaniyati – bu insonlar o'rtasidagi muloqot jarayonida hurmat, axloq, etik qoidalar va odob me'yorlariga rioya qilish tizimidir. To'g'ri va samarali muloqot har qanday jamiyat va jamoada insonlar o'rtasidagi o'zaro tushunishni yaxshilaydi.

Muomala madaniyatining asosiy tamoyillari

1. Hurmat va xushmuomalalik

Hurmat va xushmuomalalik muomala madaniyatining eng muhim tamoyillaridan biridir. Insonlar o'rtasidagi o'zaro hurmat va odobli muloqot jamiyatda tinchlik, hamjihatlik va hamkorlikni mustahkamlaydi. Hurmat insonning boshqalar haq-huquqlarini tan olishi, ularning fikri va hissiyotlariga e'tibor berishi bilan namoyon bo'ladi, xushmuomalalik esa do'stona, samimiy va odobli munosabat qilishni ifodalaydi.

Hurmat va xushmuomalalikning asosiy jihatlari

1. Suhbatdoshingizga hurmat bilan munosabatda bo'lish

- Har bir inson o'z fikrini erkin bildirish huquqiga ega ekanligini tan olish.
- Fikr almashishda kamsitish, haqorat va bosim o'tkazishdan qochish.
- Bahs yoki munozarada adolatli va betaraf bo'lish.

2. Salomlashish va vidolashish qoidalariga rioya qilish

- Inson bilan uchrashganda salom berish va xayrlashganda yaxshi tilak bildirish.
- Ish yoki rasmiy muhitda muloqotga kirishishdan avval hurmat yuzasidan o'zini

tanishtirish.

- Kattalarga, rahbarlarga va mehmonlarga birinchi bo'lib salom berish odobdan hisoblanadi.

3. **Tinglash madaniyatiga amal qilish**

- Suhbatdoshingizning gapini bo'lmasdan, diqqat bilan tinglash.
- Fikr yoki maslahat so'ralganda fikr bildirish, aks holda bahsga aralashmaslik.
- Qarama-qarshi fikrlarni ham hurmat bilan qabul qilish.

4. **Xushmuomala so'z va iboralarni ishlatish**

- "Iltimos", "Rahmat", "Kechirasiz", "Marhamat" kabi so'zlardan foydalanish.
- Gapirishda o'ta buyruqbozlik, qattiqqo'llik yoki mensimaslik ohangidan qochish.
- Yumshoq va xushmuomala ohangda gapirish.

5. **Boshqalar shaxsiy chegaralariga hurmat bilan qarash**

- Suhbatdoshingizga haddan tashqari yaqin turmaslik, jismoniy masofaga rioya qilish.
- Hamma ham shaxsiy hayoti haqida gapirishni yoqtirmasligini inobatga olish.
- Boshqalarning shaxsiy fikr va tanlovlariga hurmat bilan qarash.

6. **Tana tilini nazorat qilish**

- Xushmuomala va do'stona yuz ifodalaridan foydalanish.
- Qo'l harakatlarini haddan tashqari ko'p ishlatmaslik.
- Suhbat davomida ko'z bilan aloqa qilish, bu hurmat belgisi hisoblanadi.

Hurmat va xushmuomalalikning jamiyatdagi o'rni

- Jamiyatda do'stona va ishonchli munosabatlarni rivojlantiradi.
- Ish muhitida jamoaning samaradorligini oshiradi.
- Oila va do'stlik aloqalarini mustahkamlaydi.
- Kelishmovchilik va mojarolarning oldini olishga yordam beradi.

2. **Samimiylik va ochiqlik**

Samimiylik va ochiqlik muomala madaniyatining muhim tamoyillaridan bo'lib, insonlar o'rtasida ishonch va samimiy munosabatlar o'rnatishda katta rol o'ynaydi. Samimiy insonlar atrofdagilarga ochiq va rostgo'y munosabatda bo'lib, sun'iylikdan, ikkiyuzlamachilikdan yiroq bo'ladilar. Ochiqlik esa muloqotda halollik va aniq fikr bildirishni anglatadi.

Samimiylik va ochiqlikning asosiy jihatlari

1. **Rostgo'ylik va halollik**

- Har qanday vaziyatda haqiqatga sodiq qolish.
- Yolg'on yoki bo'rttirilgan gaplardan qochish.
- O'z fikrini to'g'ri, lekin hurmat bilan bildirish.

2. **Tabiiy va soxta bo'lmagan muloqot**

- Suhbat davomida o'zini erkin tutish, ortiqcha rasmiyatchilik va soxta muomaladan voz kechish.
- O'zini boshqalarga yoqish uchun ortiqcha maqtov yoki laganbardorlik qilishdan tiyilish.
- Qalbaki tabassum yoki sun'iy xatti-harakatlardan qochish.

3. **Ichki va tashqi uyg'unlik**

- Gapirayotgan fikr va ichki his-tuyg'ular orasida uyg'unlik bo'lishi.
- Inson o'zini qanday tutsa, aslida ham shunday bo'lishi kerak.
- So'z va amallar bir-biriga mos kelishi.

4. **Ochiq fikrlilik va konstruktiv muloqot**

- Turli qarash va fikrlarga nisbatan bag'rikeng bo'lish.
- O'z fikrini bildirishda xolis va asosli dalillarga tayanish.
- Fikrlar xilma-xilligi jamiyat taraqqiyoti uchun foydali ekanligini anglash.

5. **Yordam berishga tayyor bo'lish**

- Odamlar bilan ochiq muloqot qilib, kerak bo'lsa ularga samimiy yordam taklif qilish.
- G'arazsiz yordam ko'rsatish va minnat qilmaslik.
- Muloqotda manfaat izlamaslik, do'stona va tabiiy bo'lish.

6. **Qabul qilish va murosaga intilish**

- Qarama-qarshi fikrlarni ham tushunishga harakat qilish.
- Odamlar bilan ochiq muloqot qilib, tushunmovchiliklarni hal qilishga intilish.
- Kerak bo'lganda murosaga borish, lekin o'z printsiplaridan chekinmaslik.

Samimiylik va ochiqlikning jamiyatdagi ahamiyati

- Insonlar o'rtasida ishonchni mustahkamlaydi.
- Ish muhitida samarali hamkorlikni ta'minlaydi.
- Do'stlik va oilaviy munosabatlarni yaxshilaydi.
- Yolg'on, g'iybat va fitnalarning oldini oladi.
- Sog'lom muloqot muhitini yaratadi.

1. **Tinglash madaniyati**

- Suhbatdoshni diqqat bilan eshitish
- Gapni bo'lmaslik va so'zlash navbatini saqlash
- Qiziqish va tushunishni bildiruvchi ishoralar (bosh irg'ash, ko'z bilan aloqa)dan foydalanish

2. **Aniq va ravon gapirish**

- Nutqning aniq, tushunarli va lo'nda bo'lishi
- Keraksiz so'zlardan qochish
- Til va talaffuz qoidalariga rioya qilish

3. **Tuyg'ularni nazorat qilish**

- Jahl, negativ his-tuyg'ularni nazorat qila olish
- O'zini hurmat qilish va o'zini to'g'ri tutish
- Mo'tadil va xushmuomala bo'lish

4. **Moslashuvchanlik va empatiya**

- Suhbatdoshingizning hissiy holatini tushunish
- Turli vaziyatlarga moslashish va diplomatik yondashuv
- Jamoa yoki guruh ichida muvozanatni saqlash

5. **Boshqalar fikrini inobatga olish**

- Bahslashishda adolatli va betaraf bo'lish
- Qarama-qarshi fikrlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish
- Fikr bildirishda dalil va mantiqqa asoslanish

6. **Tana tili va muloqot uslubiga e'tibor**

- Qo'l harakatlari, yuz ifodalari va tana tili mos bo'lishi
- Suhbat davomida haddan tashqari jismoniy harakatlardan qochish
- Ko'z bilan aloqa o'rnatish

7. **Shaxsiy va jamoaviy muomala qoidalariga rioya qilish**

- Ish joyida, rasmiy yoki norasmiy uchrashuvlarda mos muomala qilish

- Rasmiy va norasmiy nutq uslublarini farqlash
- Suhbatdoshning ijtimoiy mavqeini hisobga olish

8. **Adolat va halollik**

- Muloqot davomida haqiqat va adolat tamoyillariga amal qilish
- Yolg'on, bo'hton va manipulyatsiyalardan voz kechish
- Isbotlangan ma'lumotlarga asoslangan fikr bildirish

Muomala madaniyatining jamiyatdagi o'rne

Muomala madaniyati insonlar o'rtasidagi o'zaro tushunish, hurmat va hamkorlikni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Har qanday jamiyatda odamlar o'zaro aloqa va muloqot orqali bir-birlarini tushunishadi, fikr almashishadi va hamkorlik qilishadi. Shuning uchun muomala madaniyati nafaqat shaxsiy hayotda, balki ish faoliyati, ta'lim, siyosat va boshqa ijtimoiy sohalarida ham katta rol o'ynaydi.

Muomala madaniyatining jamiyatdagi ahamiyati

1. **O'zaro tushunish va hurmatni shakllantirish**

- Madaniyatli muomala insonlar o'rtasida hurmat va ishonchni mustahkamlaydi.
- To'g'ri muloqot mojarolarning oldini olishga va ijobiy muhit yaratishga yordam beradi.

2. **Samarali hamkorlik va jamoaviy ishni rivojlantirish**

- Tashkilot va jamoalar ichida yaxshi muomala madaniyati samarali ish muhitini yaratadi.
- Rahbar va xodimlar, talabalar va ustozlar o'rtasida ijobiy muloqot bo'lishi samaradorlikni oshiradi.

3. **Oilaviy va ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash**

- Oilada hurmat va samimiy muomala farzandlarning yaxshi tarbiyalanishiga hissa qo'shadi.
- Do'stlar, qo'shnilar va hamkasblar o'rtasidagi ijobiy muloqot ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

4. **Mojarolarni oldini olish va tinchlikni saqlash**

- Xushmuomala va odobli insonlar muammolarni muloqot orqali hal qilishga intiladi.
- Jamiyatda tushunmovchilik va kelishmovchiliklar madaniyatli muloqot orqali bartaraf etilishi mumkin.

5. **Yuqori madaniyat va intellektual muhit yaratish**

- Muomala madaniyati rivojlangan jamiyatda insonlar ilm-fan, madaniyat va san'atga ko'proq e'tibor qaratadi.
- Insonlar bir-biriga nisbatan xushmuomala bo'lib, ijtimoiy hayotda o'zaro hurmatni ta'minlaydi.

6. **Ishbilarmonlik va iqtisodiy aloqalarni yaxshilash**

- Savdo, biznes va tadbirkorlik sohalarida yaxshi muomala mijozlar va hamkorlar bilan samarali aloqa o'rnatishga yordam beradi.
- Madaniyatli muomala biznes aloqalarining barqarorligini va samaradorligini oshiradi.

7. **Yosh avlod tarbiyasida muhim rol o'ynaydi**

- Bolalar va yoshlar kattalarning muomalasidan o'rnak olishadi.
- Xushmuomala jamiyatda tarbiya topgan yoshlar kelajakda jamiyat rivojiga hissa qo'shadi.

Muomala madaniyati bilan bog'liq muammolar

1. **Texnologiyaning ta'siri**

Bugungi kunda odamlarning ko'pchiligi yuzma-yuz suhbatdan ko'ra telefon va internet orqali

muloqot qilishni afzal ko'radi. Bu esa jonli suhbat ko'nikmalarining pasayishiga olib kelishi mumkin.

2. Til madaniyatining pasayishi

Ba'zan og'zaki yoki yozma nutqda odob-axloq qoidalariga rioya qilinmasligi muammolarga olib keladi. Jumladan, ijtimoiy tarmoqlarda odobsiz so'zlashuvlar va noto'g'ri munosabatlar keng tarqalmoqda.

3. Sabr va tinglash madaniyatining pasayishi

Bugungi tezkor hayotda ko'pchilik suhbat davomida sabrsizlik qiladi yoki suhbatdoshining fikrini oxirigacha tinglamaydi. Bu esa o'zaro tushunmovchilik va kelishmovchiliklarga sabab bo'ladi.

Muomala madaniyatini rivojlantirish yo'llari

Muomala madaniyatini rivojlantirish jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni yaxshilash, insonlar o'rtasidagi tushunish va hurmatni oshirish, shuningdek, tinch va uyg'un muhit yaratishga xizmat qiladi. Quyida muomala madaniyatini rivojlantirish uchun muhim bo'lgan asosiy yo'nalishlar keltirilgan.

1. Ta'lim va tarbiya orqali rivojlantirish

- **Oilaviy tarbiya** – Ota-onalar farzandlariga kichik yoshdan xushmuomalalik, odob-axloq qoidalarini o'rgatishlari kerak.
- **Maktab va oliy ta'lim tizimi** – Dars jarayonlarida nutq madaniyati, etik qoidalar va muloqot san'ati o'rgatilishi lozim.
- **Madaniy-ma'rifiy tadbirlar** – Seminarlar, treninglar va munozaralar tashkil qilish orqali muomala madaniyatini oshirish.

2. O'z ustida ishlash va shaxsiy rivojlanish

- **O'z nutqini rivojlantirish** – So'z boyligini oshirish, aniq va ravon gapirish ustida ishlash.
- **Tinglash madaniyatini shakllantirish** – Suhbatdoshni hurmat bilan tinglash, gapni bo'lmaslik.
- **Xulq-atvor va hissiyotlarni nazorat qilish** – Jahl va asabiylikni boshqarish, muomalada xotirjam bo'lish.

3. Hurmat va bag'rikenglikni shakllantirish

- **Boshqalar fikrini hurmat qilish** – Qarama-qarshi fikrlarni ham tinglash va ularni hurmat qilish.
- **Katta-kichikka hurmat** – Har bir inson bilan yoshi, mavqei va kasbidan qat'i nazar xushmuomala bo'lish.
- **Bag'rikenglik** – Turli madaniyat va dunyoqarash vakillariga nisbatan sabrli va hurmatli munosabatda bo'lish.

4. Muloqot madaniyatining ijtimoiy tarmoqlardagi ahamiyatini oshirish

- **Internetda xushmuomala bo'lish** – Fikr bildirish va bahs-munozaralarda odob-axloq qoidalariga amal qilish.
- **Salbiy va zararli kontentga yo'l qo'ymaslik** – Zo'ravonlik va haqoratli gaplardan qochish, madaniyatsizlikni oldini olish.
- **Onlayn etikani rivojlantirish** – Virtual muloqotda ham shaxsiy madaniyatni namoyon qilish.

Muloqot va muomala madaniyatini targ'ib qilish

- **OAV va bloggerlar orqali targ'ibot** – Ijtimoiy tarmoqlar va televideniye orqali

xushmuomalalik va etikani targʻib qilish.

- **Maktab va universitetlarda maxsus kurslar** – Talabalarga muloqot san’ati va muomala qoidalarini o’rgatish.
- **Yoshlar o’rtasida loyihalar** – Teatr, debat klublari, notiqlik kurslari kabi loyihalarni amalga oshirish.

Ish joylarida muomala madaniyatini rivojlantirish

- **Korxonalarda odob-axloq qoidalarini joriy etish** – Xodimlar o’rtasida xushmuomala muloqotga e’tibor qaratish.
- **Xushmuomala xizmat ko’rsatish** – Savdo va xizmat ko’rsatish sohasida mijozlarga hurmat bilan muomala qilishni rag’batlantirish.
- **Ish joyida stressni kamaytirish** – Ish muhitini yumshatish va jamoaviy madaniyatni shakllantirish.

Xulosa

Muomala madaniyati insonlar o’rtasidagi o’zaro munosabatlarning eng muhim qismi bo’lib, jamiyat taraqqiyoti uchun muhim rol o’ynaydi. O’zaro hurmat, tinglash qobiliyati va samimiy muloqot hayotning barcha jabhalarida muvaffaqiyat kaliti hisoblanadi. Shu sababli, har bir inson muomala madaniyatini rivojlantirishga intilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. Covey, S. R. (1989). *The 7 Habits of Highly Effective People*. Free Press.
2. Carnegie, D. (1936). *How to Win Friends and Influence People*. Simon & Schuster.
3. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*. Bantam Books.